

HELSINKITIK AITA SANTI GOGORATZEN

Helsinkitik 1996-IX-15

Euskerazaintza Getaria 21 - 20005 Donostia

Aita Onaindiaren gomutarako omenaldia antolatuko deia-ta, nire aspaldiko adiskideaz daukadan zenbait pentsamendu eta oroitzapen bialdu nai nizueke, aren ezaguna izan naiz-eta ogeitamabost urte. Eriotzaren berria otsailean onera, Finlandiara, ere eldu zanean, nekaldian itz gabe geratu nintzen, eta urrutinengoen. Orain, zuek eratuko duzuen omenaldiari esker aukera daukat aldetiko tristurazko eta maitasunezko pentsamenduak adierazteko eta bera maiteduten beste guztien artean bere omenaldian onela parte artzeko.

Urrutiko Finlandian bizi naizenez, denborazko tarteak ere aundiak izan dira Aita Onaindiaren eta nire artean, elkar ikusi gabe. Helsinkin bizi den andrazkobat naiz, euskaltzale amorratua, Euskalerriarekin betiko maiteminduta geratuden arrotz bat. Azkenaldiz, 1992garren urtean bisitatu nuen Euskalerrria eta Larrea, Bilbon azterketara sartzeko asmoz nenbilenean. Orduan, ekainean, Aita Onaindia eta biok elkar ikusi genduen azkeneko aldiz. Bilboko izkuntz-eskolan azterketa egiteko erabakia artua nuelako Euskalerrrian nengoen, adiskide baten bultzaketari esker, eta adiskide berak kotxean Larreara eraman ninduelako Aita Onaindia ikusteko aukera neukan beraz. Etxebarriko nire adiskideari esker beroenak oraindik ere...

Aurreko aldiz, 1988garrenean, Bilboko kaleetan zear genbiltzan Aita Onaindia eta biok, Muxikara, Enbeitatarren etxera elkarrekin joan aurretik, bertsolari-sendiarekin bazkaltzera. Bilbon genbiltzanean aldi artan, idazlanak egitekobortizki animatu ninduen, eta nik, asmoak egiaztatzeko itza eman nion. Gogoan zeukan arek,

leenago nere maixu zen Xabier Peñari esan izan niola, euskeraz zeozer idatziko nuela oraindik, eta itz ori bete gabe neukan, eskutitzak kontuan artu gabe, noski, pertsona batek besteari mintzatuz idatzitakoak. Eskutitzetako multzoa baino ez nuen idatzi izan. Euskera erabiltzeko eskutitzak idaztea, ederto ori ere. Baiña euskal erriari idatzi bear nion, Euskalerrarentzat, euskaldunen izkuntzaren zabalpenaren, erabileraren onerako. Ondoko orrialdeok, nere euskal oroitzapenak, Aita Onaindiaren gomutarengatik, Euskalerrri osoari zuzenduta bioaz.

Aita Santi, leenen-leenengo aldiz, Enbeitatarren baserrian euskera ikasten nengoenean topatu nuen, 1962garren urtean. Bapatean, nere aurrean zegoeneta itz batzuk trukatu genituen, nere aldetik euskera oso koxkorra erabilibanuen ere. Nongoa nengoen esan bear nion, eta mapan nere erria "goian"dagoenez, zeruan dagoela aitortu nuen. Eta mapan beerago ta egoaldera gojoanez, Euskalerrrian naiko inpernura etorriak ginela. Ez ditut gure itzak zeazki gogoratzen, baiña uste dut praile ura neri ziria sartzen saiatu zela, eta ni edozein modura probokaziora labainarazteko aaleginak egin. Eta nik tintakeriak esan, artara bultzatuta. Praileak eta mojak, nere begietan interesgarriak ziren, luteranuen erri garbitik nentorrenez, praileak, mojak, eta katolikotasuneko gainerako apaintasuna leen ikusia izan gabe. Baina ni, luteranu ere izan gabe, aregarbiago, erlijio gabeko paganu garbi-garbia nintzen.

Euskera ikasten, gainera, zerk bultzatu ninduen, asiera-asieratik? Deabruak, ain zuzen. Eskolako aurra nintzanean, oso goiz, aldiskariren batetan irakurria nuen, euskera izkuntza guztiz arrarua daukagula, antz eta kidetasun gabekoa beste inongo izkuntzarekin munduan eta beste izkuntza guztiak baino zailagoa. Ain zaila omen zen, Deabruak berak ere ezin zuela ikasi. Orduan, nik bai ikasi gura... Urte batzuk igaro ziren. Erri ezberdinetatik kartalagunak eukitea modan zegoen, eta nik ere karta ugari idazten aritu nintzen. Kartalagun bat, Bizkaian neukan, euskotarra eta euskaltzale, euskeraz ez bazekienere. Eskola, azkenean amaituta, eta jarraian bederatzi ilabete lanean aritutagero, biletea erosi nuen. Gabonak

igaroak ziren, urte barria asia zen, 1962garrena. Nere leenengo atzerrirako biajera abiatu nintzen, trenean Euskalerrira. Barkuan leenbizi Estokolmora, eta andik aurrera trenez. Itzulbidea egiteko, bidetxartelik ez nuen erosi, baiña ortarako gordeta geratu bear zen dirua ondo aparte jarri nuen eta pentsatu nuen, azkenez ori baino eskuan ez geratzean, etxeratzeko biletea erosteko ordua litzatekeela. Ez nekien noiz artegeratuko nintzen Euskalerrian, zortzi egun, amasei egun, ala egun batzuk geiago ere. Ez nuen pentsatu, Euskalerrian euskera ikasten bereala gelditu konintzanik, orretarako ez neukan dirurik. Nor ikustera joan, leenbiziko, argi eta garbi zegoen: nere kartalaguna, neri bizkaierazko gramatika bialdua izana. Euskalerrira leenengo aldiz be joan baino leen, ikasketa teoriko pixkatxo batasia nuen, bi gramatika eskuratuak baintuen, Bilbotik bizkaierazkoa, eta gainera lrunetik gipuzkerazkoa, nere leenengo egiazko euskaldunek, begiz begiikusi nituenak, Finlandian bein topatu nituen bi ikaslek neri gero bialduta. Bilbon, Hotel Euskaldunera joan nintzen. Andik, nere kartalagunak bere etxera eramane ninduen, eta bere eginkizuntzat artu zuen, euskeraz benetan ikasdezadan bidea aurkitzen laguntzea. Auzoko abadeak, euskeraz ez zekienak euskerari buruzko arazoak obeto ezagutzen zituen beste abade baten gana joateko aolkatu zigun, eta onek berriz Xabier Peñarengana, Bilbaoko La Ribera-kalean zegoen Euskaltzaindi-ra. Xabier Peña irakasleak baserritara bialdu oizituen bere ikasleak, praktikan ikas zezaten, eta ni egunen batean Muxikara gidatu ninduen, Enbeita sendia ezagutzera, nere mirespen aundiko gauza arrigarrian, bertsolaritzan, ain berezia den sendia. Enbeitatarren artean, eguneroko euskera bizia entzuten geratu nintzen.

Bertsolaritza zen Aita Santiren arrazoia ere, Urretxindorraren zenbait bertsoedo aren bisitzari buruzko dokumentu apuntatzea-edo, Ormaetxe baserrira etorri zenean.

Euskaldunek eta euskotarrek, Euskalerriko biztanle guztiek, ondo artu ninduten, euskera ikas nezan lagundu zidaten, eta ez nintzen alde egingo, Helsinkitik deitu ez baliren, etxeratzeko aginduz. Au, maiatzean gertatu zen. Euskeraz nekez nekien,

urtarriletik maiatza arte Euskalerrian egonez, baina eskutitzetako piloa egitearen garaia asi zen. Eta oporretan, Euskalerria bisitatu nuen. Euskalerriak, bere alderdi ederrak, mendiak, ibarrak eta itsasoa, bere abestiaketa musikaren soinuak, bere erridantzak eta, batez ere, bere erritar zintzoak -eta izkuntza zaarra- neri biotzean sartuta, berarekin maiteminduta utzi ninduen.

Urteak aurrera igaro ziren, eta bi aur jaio zitzaizkidan. Txikiak zirenean, euskeraz ikas zezaten gogo bizia neukan. Bi izkuntza ikastea, umetatik, aberastasun aundia da -euskaldun guztien abantaila gaurko munduan- eta nire aurreksuomieraz gain euskeraz ere jakin zezaten opa nuen. Bilbon bizi ginen aldibaten, ain gogoko nuen La Ribera kaleko zearkale batean uri zaarrea, eta aurrak ikastolara eraman nituen. Aita Santi, garai artan, Larreako komentuko burua zen. Aukera neukan, arro arro, nere Finlandiarako eskutitzetan aipatzeko: "-nere emengo adiskide bat, komentu aundi bateko abade nagusia da, eta guri bisita egin zigun-". Komentuak, suomitarrontzat, leku misteriotsoak, oso exotikoak dira. Komentuko nagusia nere adiskide bezela aipatzean, nere lagunak bekaizti egiteko itxaropenez nengoen. Baina bukatu zen garai au. Laster itzuli ginen Finlandiara, aurrek eskolara joan bear zuten, beren errian Finlandian, eta euskeraz ikasitako puxkaz aiztu, geroago.

Bein berriro, 1978garren urteko udako oporretan, Euskalerrira biajatu ginen, laneko lagun bat, bere alaba txikiarekin, eta ni neure seme-alaba biekin, lagunaren berebilean. Donostiako adiskide baten udako etxea okupatu genduen, eta Peñatarrekin eta Aita Santirekin eikartu ginen, eta elkarrekin Euskalerrian zear ibili ginen. Apaizez ain interesatua nengoenez, oinarri ez gutxikoena nere paganutasunean izanez, orduko biajean "Regla de gran patriarca San Benito" eroso nuen bidean, eta Aita Santi onetaz konturatu zen eta gogoan ondo gorde zuen. Arritzen naiz, ez bazuen barneko itxaropena, ni ere egunenbaten katoliko egingo nuenez, eta bearbada moja ere! Bere barneko pentsamenduak ez zizkidan inoiz agertu, nereak arretaz entzun ordea bai.

Nere interesa eta jakin naia, fedearen fenomenoari buruzkoa

zen eta bere bitzitza guztia kontzienteki fedeari dedikatutako pertsoneri buruzkoa. Batzuek, beren burua fededun aitortzen dute, besteek bereziki ukatzen dute. Alere, denok fededunak gara, eta obe litzateke noizean bein ausnartzea, jende laiko-ak ere bai, zer sinisten dugun, benetan. Fedea, nere ustez, gizaiza eran izkutatzen den oinarrizko gauza da, fede konzeptua bearbada ez era estuan ulertuta, baina... nere ustez, gainera, era zabalean ulertu bear da beti. Fedea, era estuan ulertuta, ez da azkenean egiazko fede, buruz ikasitako ikaskizuna baizik. Fedea, era zabalean ulertuta, denok buruan daukagu, buruan edo biotzean. Fedea, norbere azken azalpena da, bere-berea, inguruan duen munduarentzat, eta mundua sakonki ulertzeko modua. Lainoan bezela izkutatuta egon daiteke fedea, baina or dago. Naiko denbora luzean modan egon da sekulartasuna, eta bildur naiz, aldi bakoitzeko modaren menpean egoten direnak, beren delako sekulartasuna ere azkenean zer den ondo pentsatu gabe biziizanik, prestatu gabe geratuko diren. Ja urengo fedezko moda dakarren olatuindartsuaren azpian.

Izan daiteke gaur eguneko egiazko arazo larri bat: fede aundirik ezin euki, zientziak fedea desegin duelako, sinismen txikiak berriz ez dute izpirituaren egarria asetzen, Nondik atara, bapatean, fede aundi bat, bera eskatzen duen moda datorrenean? Obe legoke, izpirituak garenaz oartzea, moda guztietatikapatze. Animaliak ez dauka, ez bururik ez biotzik, instinto utsa dauka. Ikasten duena, reflexoz ikasten du animaliak, ez buruz ez eta biotzez, ez dituetan. Gorputzezko eziketaren bidez ikasten ditu, irakatsitako trebetasunak. Bere egipenen ondorioak, bere larruan somatu bear dituen kastiguen eta sarienbidez ikasten ditu: noiz jotzen duten, noiz laztatzen duten ikasiko du, erantzukizunezko maixu on baten modura konsekuenteki jokatzen badu ezitzaileak. Gizona ere ezia izan daiteke animaliaaren modura, irakatsitako reflexoen bidez jokatzen. Baina, gizonak gaitasun geiago dauzka. Gauza batzuk buruz ikasiko ditu -izkuntza arrotzak esate baterako, beste biderik ez dagota, buruz ikastea baino, memorian mekanikoki gordetzeko itz eta esaerak- eta veste gauzak biotzez ikasi bear ditu, au da, berexen buru-biotzean duen

inteligentziaz baliatzen. Burua eta biotza bat dira, gizonaren kasuan, giza ulermenaren ezaugarriak dira, teorikoki banagarriak bainan ez praktikoki, errealitatean. Ulermen sakona da, gizona animaliatik bereizten duen fenomeno arrigarria. Fedea, nire ustez.

Fede arazoa eta izkuntza -nere biotza ukitzen duten bi gauza dira, eta Aita Santik au ondo ulertu zuen. Bi gauza auek zituen Aita Santik ere berexe biotzaren barnean oso garrantzizko: fedearazoak, batetik, apaiza zenez, eta euskal arazoak eta euskera, bestetik, euskalduna eta olerkaria eta kultur gizon jakintsua zalako. Funtsean, interes eta kexka berdinak genituen, arazo askotan eritzi bera ez bagenuen ere. Gogoratzen naiz, Gabonetako Olentzeroren aurka agertu zuela bere eritzia, aren sinismenaren arauerako Gabonetako benetako protagonistaren, Jesu Kristo jaiotze berriaren lekura zetorrela alako izakia, Jainkoaren lekuan goratua izateko eskez eta exigentziaz. Erregeen lekuraletorke, nere ustez, inori lekua kentzeko etortzekotan, baina ez dut uste olakoindarririk daukanik.

Euskalerriko jendea ezaguna ez banu ere, baina ikasliburuen bitartez bere izkuntza bai, izkuntza au maiteko nuke. Izkuntza agurgarri au, arriarotik beintzat gaur arte bilakatu dena, eta oraingo korronteen azpian itotzen utzi bear ezdena, Europako kultur-izkuntza zaarrena da. Euskera, zaila da? Ezetz. Deabruak ori esan du, bere ideia zen, bere ideia diaboliko maltzurra. Berak ere ezduela ikasi, eta ez duela inori gomendatzen! Deabrua deabru. Euskera ez dabeste izkuntzak baino zailagoa, eta neri errezagoa zait, gaztelania baino, neure izkuntzaren, suomiraren antza daukalako. Gaztelania arrotzago geratzen zait. Baina ikasketa eginez, ekin eta jarrai, ikasten dira izkuntza arrotzak ere. Norbere izkuntza, zailegi eta arrotz izaten uztea, beste izkuntza bat errezagoa etaez -ain- arrotz delakoan, egoera makurra da. Baina egiazko egoera, Euskalerrian, eta egoera ain ulergarria, izkuntza, bizitza praktikotan "bigarren mailako" fenomeno data. Izkuntza erabiltzea, gizartean, gizon indibidualaren arnasartzea bezelakoa da, berexe bizitzan, ezinbestekoa, baina batere konturatzen ez dena, beste egipenak eta lanak garrantzizkoagoak dirata. Ondo ikasi dugun izkuntzan, geurean, konturatu gabe aritzen

gara, baina nekez ikasi bear den izkuntza arrotzaz egitea, kosta zaigu. Euskalerrian ibili naizenean ezin izandut inpresioa baztertu, euskera bigarren mailako izkuntza "arrarua" dirudila Euskalerrian. Egoera ez da atdatu, legezko ofizialtasuna lortua bada ere; ofiziala da euskera, baina mugatuz; erderaren kalterako gertatzen ez den einean, geiagorako ez; eta alderantziz ez, erdera ez da Euskalerrian ofizial, euskeraren kaltera obratzen ez den einean bakarrik.

Euskera erabiltzea ez da agur Euskalerrian debekatu. Ez da legez ezeztu eta ezinezko egin. Orduan, euskaldunek euskeraz egitea besterik ez da bear.

Euskera agortuko da, euskaldunek euskeraz egiten ez badute, eta beste azalpenek ez dute balio. Erderak ez du euskera ilko; erdaldunek erderaz egitendute, eta orretarako eskubidea dute. Euskera, euskalkiek ez dute ilko, autzitik bizkortu egiten dute. Euskera ez da agortuko, nor bere euskalkian aritzen bada, etxean, auzoan, leku giztietan, lanean eta lagunartean. Euskera ofizialakere ez du euskera ilko, artifiziala delakoan, ori esatea akiakula da, alperrekoa; artifizialegi den gauza berez ilko da; euskera il egingo da, erabiltzen ez baldin-bada, eta ori da gertaera guztia.

Idazmodu artifizialak, gogoak kenduko dizkiola erriari, dakien euskera erreza ere erabiltzen? Onela pentsatu dut. Hatxea, antxinako protoeuskieran agianegon bada ere, oraingo euskeraz idaztea eta irakurtzea, alperreko moduan zailago egiten duela pentsatu dut. Extra zailtasun bat gaineratu dio, bestela ere egoera delikatuan dagoen izkuntzari. Euskera, nire begiz ikusita, ez da espainola edo frantseza bezelakoa, neure izkuntza suomiera bezelakoa baino, eta fonema ez den letrarentzat ez leuke erabilerarik. Hatxez idaztea, aukerabat izaten utzi bear litzateke nere aburuz, eta erabiltzea, aozkatuz, bultzatu eta lagundu leiteke, baina hatxegabeko textoei ere, ez litzaieke errua leporatu bear, euskera batua ez direla, falta den bakarra, hatxea baldin balitz eta besteokerrik ez balegoke. Euskalkiak idatzita ere erabiltzea, tradizioa dagoenez, bultzatu eta aurreratu bear da, eta bide onetan Aita Santik erakutsitako bidean jarraitu nai dut nik ere, Bizkaian bizkaieraz berba egiten eta idazten,

bizkaitarren artean.

Aita Santiren arrazoiak, eta nireak, hatxe gabe idazteko, arrazoi berak izan ote dira? Nireak azaldu nizkion. Bere aburuak ez dizkit neri, nik nereak berari baizen zabalki azaldu. Aren pentsamenduen aurka banentorren ere, beti ere aurrera bultzatu eta animatu ninduen, itza erabiltzeko, neure pentsamendu akazaltzeko eta aurrera (antzeko. Iruditu zitzaidan ongi ulertzen zuela nere esan-naia inoiz nere aurka ez zetorrelako oker nagoela eta ixilik egon bear nukeela esanez. Baina, bearbada batzutan, oker nengoela pentsatu zuen, eta arazo orren gainetik ere, pentsamendu eta ulerpen aundiagok, zituen eta ez zidanagoa itxi nai itz egiteko, ezta bidea ebaki, neure modura ibiltzeko.

Euskera batuari arazoan, korapilo linguistiko ordez korapilo aundiago, zailago bat dagoela usnatzen dut. Gauza beldurgarria da, euskaldun izatea. Orain Aita Santi zuzen ezin idatzi, neure kezka azalduz, nere arima idazkian lasaituz, pazientzia aundiko adiskide entzule baten aurrean; euskaldun guztiei idazten jarraitu bear, bertsoa botatzen bezela. Bertsoa bota gabe, ezin geratu, ezin egonean nago.

Gizabizitza, izpiritu bizitza denez, maite ditugunak, bai gurekin bizitzaren goraberetan zutunik daudenak eta bai gure tartetik betiko joan direnak, gure izpirituaren partaide dira gu bizi garen artean. Urbileko norbait iltzen denean, txoke bezela artzen dugu kolpea. Baina denbora aurrera doanean lasaitzen gara, onela gertatu zait neri orain, eta elkarrekin euki diren lanak aurrera jarraitu bear direla konturatzen da, besterik ez dago-ta egiteko gu bizi garenean. Eta orixe egiteko dago. Lanak aurrera eramanez. Aita Santiri, nere adiskide sendoari, laguntzaile aundiari, egia da, ezin orain idatzi eta orrial bialdu. Nere barneko arazoak, egiak, kezka, susmoak itxaropenak Aita Santiri explikatzen nenbilenean, ezinezkoa zela aitortu nuen azkenean. Bide bakarra bertsoakdira, bertsoak era zabalean ulertuta. Gauzak itzez itz, zeazki, adierazita, zenbat nai luze eta zabal eta zientifikoki ere, zeozer adierazi gabe geratzen dabeti. Itz egitean eta idaztean eta gauzak azaltzean, zeozer oker eta

makuradierazita geratzen da, beti berriro, baina barneko bearrak bultzatuta adierazten saiatu bear, alere, eta olerkian eta abestian eta ipuietan zerbait esatea lortu. daiteke, onenean.

Irakurlea: Josu Landeta, Irakaslea - Bilbo